

voor, waarbij het medaillon met haak of lipje voorzien is van een tegenstuk met oog. Meestal grepen hierbij het lipje en het oogje niet rechtstreeks in elkaar, maar waren door een kettinkje verbonden, waarbij het haakje dus op elke gewenste lengte in het kettinkje kon worden vastgezet. De bronnen suggereren dat de lange gordels door mannen en de halflange gordels vooral door vrouwen werden gedragen.

Het hier afgebeelde voorwerpje is een fragment van zo'n medaillonsluiting. Het is gevonden in 2003 met een metaaldetector door J. Kuijper in de vulling van een rond 1400 gedempte, tot nu toe onbekende, gegraven Diezetak in de opgraving Mariënborg aan de Berewoutstraat. Het is gemaakt uit messing, is 7,5 cm lang en het medaillon heeft een doorsnede van 3,1 cm. In het rechter, puntig toelopende gedeelte zijn twee gaatjes zichtbaar waarop het haakje of het oogje was vastgeklonken. Het medaillon is opengewerkt. In het medaillon zijn twee vrijstaande figuurtjes afgebeeld. Men neemt aan dat deze voorstelling oorspronkelijk teruggaat op een Annunciatiescène, de Verkondiging van de geboorte van Christus aan Maria door de Engel. Oorspronkelijk stelde de rechter figuur Maria voor, frontaal gezien en de linker figuur de engel, in profiel gezien. De voorstelling is gegoten, maar waarschijnlijk afgegoten van een versleten voorbeeld, waarna de voorstelling enigszins is bijgewerkt tot twee naast elkaar geplaatste figuurtjes. Het bijwerken heeft ook geleid tot de wat potsierlijk grote oogjes in de figuurtjes. De lijst van het medaillon is versierd met groeven, terwijl op het linkergedeelte, waar het riempje in werd vastgezet, een letter v of u is gegraveerd. Een vrijwel identiek exemplaar

inclusief de schematische, sterk afgesleten voorstelling, bevindt zich in het British Museum te Londen. Sociaal gezien kunnen we bij een dergelijke medaillonsluiting denken aan de gordel van een gegoede, maar niet extreem rijke Bossche burger(es) rond 1400.

Literatuur

Vondsten van messing medaillonsluitingen zijn bekend van opgravingen in geheel West-Europa. De beste beschrijving van dit type medaillonsluitingen is te vinden bij: I. Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters* (Kunstwissenschaftliche Studien, bd. 46), (München-Berlin 1971), 121-148. Een vrijwel exacte parallel voor het medaillon van de opgraving Mariënborg uit Londen is gepubliceerd door Fingerlin a.w., 139 afb. 228, cat.nr. 195 op p. 382. Een tweede exemplaar, waarbij de voorstelling nog wat schematischer is weergegeven, is afkomstig uit de opgraving Loeffplein. Dit zal worden gepubliceerd in een boek, dat nu ter perse is.

Nieuws van de BAM

Kleuronderzoek

In de afgelopen maanden is door de afdeling Bouwhistorie Archeologie en Monumenten (BAM) op verschillende gevels in de binnenstad kleuronderzoek uitgevoerd. Het onderzoek betreft zowel de bepleisterde gevels als de houten deuren en vensters. Aanleiding voor de onderzoeken is de wens van de eigenaars om de gevels van een andere kleur te voorzien. Voor het wijzigen van de bestaande kleurstelling binnen het beschermd stadsgezicht is een vergunning vereist. Bij gemeentelijke en rijksmonumenten dient er een monumentenvergunning aangevraagd te worden.

Veel gevels in de binnenstad van 's-Hertogenbosch zijn in de vorige eeuw voorzien van een witte of lichtgrijze kleurafwerking. De laatste tijd is er behoefte aan een meer uitgesproken kleurstelling. Echter, de toepassing van een willekeurige kleur kan het gevelbeeld verstoren en is daarom niet gewenst. Door een kleuronderzoek uit te voeren kan een, op historische gronden gebaseerde, kleurkeuze worden gemaakt. Uit de reeds uitgevoerde onderzoeken blijkt dat de historische gevels vroeger een veelkleurige en rijkere uitstraling hebben gehad dan tot nu toe werd aangenomen.

Bij een kleuronderzoek worden laag voor laag de oude verflagen blootgelegd, zodat een beeld ontstaat van de verschillende kleur-

Een voorbeeld van een kleurtrap, waarbij van boven naar beneden door afkrabben telkens een oudere, onderliggende verflaag is blootgelegd. De verschillende verflagen zijn genummerd. (Foto: BAM)

Gereconstrueerde gevelafwerking Kerkstraat 77. (Foto: BAM)

afwerkingen die het pand in de loop der tijd heeft gehad. De interpretatie van de aangetroffen kleuren is afhankelijk van verschillende factoren. Hierdoor is het wenselijk dat er overleg plaatsvindt tussen de eigenaar en de gemeente. In veel gevallen dienen de gegevens als uitgangspunt om tot een nieuwe 'historisch correcte' kleurstelling te komen. Dit was bijvoorbeeld het geval bij Ridderstraat 9 waar, uit de aangetroffen kleurenreeks, een groen is gekozen dat als leidraad diende voor een nieuwe kleurstelling. In andere gevallen leidt het kleuronderzoek tot een kleurreconstruc-

tie, zoals bij Kerkstraat 77, waarbij een aangetroffen kleurstelling opnieuw is aangebracht. De welstandsnota geeft aan dat de kleurtoepassing moet bijdragen aan de herkenbaarheid van het gebouw en het karakter dient te ondersteunen. Daarnaast moet de kleur in samenhang zijn met de omgeving en mag deze de bestaande harmonie van de gehele gevelwand niet verstoren. Op dit moment is er een brochure in voorbereiding over het kleuronderzoek, de historische kleurafwerking en de toepassing van de welstandscriteria. Het kleuronderzoek in 's-Hertogenbosch staat nog aan het begin en zal in de toekomst hopelijk voortgang vinden. Door het verrichten van kleuronderzoek wordt de kennis over de historische kleurafwerking van de binnenstad vergroot en kan een overwogen keuze gemaakt worden voor een nieuwe toe te passen kleurstelling.

Harriën van Dijk

Gemeentemonumenten

In de afgelopen periode heeft het college van burgemeester en wethouders een aantal panden aangewezen als gemeentemonument. Daarmee worden de cultuurhistorisch waardevolle gebouwen en de verschillende elementen beschermd en heeft de gemeente zich ervan verzekerd dat bij bouwplannen rekening wordt gehouden met de nieuwe status van gemeentemonument. Het gaat om de volgende panden:

• Graafsebaan 172 te Rosmalen

Het betreft een voormalig klooster, dat in 1932 door architect Steph Dings ten behoeve van de snel groeiende kloostergemeenschap van de paters H. Harten werd gebouwd. Met een onderbreking in

de Tweede Wereldoorlog heeft de kloostergemeenschap tot begin van de jaren '90 in dit klooster geleefd. Daarna is het in gebruik genomen als asielzoekerscentrum.

• Vughterstraat 29-31

Dit pand werd in 1898 gebouwd op de plaats van twee oudere panden. De buitenste zijmuren van het huidige gebouw zijn de oorspronkelijke muren van zijn voorgangers. Het pand bezit een groot aantal interieuronderdelen uit de bouwtijd, zoals schouwen, lambrieringen, deuren, etc. Het geheel is van hoge bouwhistorische en cultuurhistorische waarde.

• Verwersstraat 76 en 78

Hier staan twee panden die tot voor kort eigendom waren van Brabant Water. Nummer 76 dateert uit ongeveer 1900 met nog enkele oudere structuren die daarin opgenomen zijn. Ook het interieur bevat nog vele onderdelen uit de bouwtijd. Het pand is o.a. van belang als voorbeeld van een stedelijke bewaarschool annex woning. Nummer 78 is rond 1890 gebouwd eveneens met gebruikmaking van enkele oudere elementen. Het pand bezit fraaie stucplafonds met rozetten en langs de wanden lijstwerk in een meanderform. Verder zijn er drie hardstenen schoorsteenmantels en in de gang stucpanelen, omrand door lijstwerk. Het pand is in de laat 19e-eeuwse verschijningsvorm in en uitwendig gaaf.

• Schilderstraat 3 t/m 13

Deze panden, die eigendom zijn van woningbouwcorporatie swH, zijn in ieder geval voor 1815 gebouwd op het achtererf van Hintamerstraat 150. Ze stonden toen al ingetekend in het kadastrale minuutplan. Oorspronkelijk waren het kleine woninkjes die

ook ruimte hadden voor kleinschalige bedrijvigheid. De voorgevels die sterk beeldbepalend zijn dateren waarschijnlijk uit de 19e eeuw. Met name deze gevels, de woningscheidende tussenmuren en de kelder onder nummer 3 hebben een monumentale status gekregen. Inmiddels heeft de directeur van de swH instemmend gereageerd op het besluit de panden aan te wijzen. In de komende tijd zal er overleg tussen gemeente en swH zijn om de toekomstige mogelijkheden te onderzoeken.

Monumentenvergunning nieuwe Sint-Jacobskerk

Burgemeester en wethouders hebben onlangs monumentenvergunning verstrekt t.b.v. verbouw van de 'nieuwe' Sint-Jacobskerk, de voormalige pastorie en het gebouw van de voormalige jongerenvereniging *De Hint* aan de Hinthamerstraat. Hier wordt de komende tijd het *Jeroen Boschcentrum* ontwikkeld. Voor wat betreft de kerk (rijksmonument) zullen er geen ingrijpende dingen plaatsvinden of het moest zijn dat er in de toren een lift komt waarmee bezoekers naar boven kunnen om van het prachtige uitzicht te genieten. De kerk zal als tentoonstellingsruimte worden gebruikt. De beide gebouwen als studiecentrum.

Putgang

Het college heeft met de eigenaar van de pandjes aan de Putgang overeenstemming bereikt over de aankoop. Indien de gemeenteraad de financiële middelen beschikbaar stelt, zal de verkoop een feit zijn. Daarna zullen de pandjes gerestaureerd/gereconstrueerd worden door het Brabants Monumentfonds.

J. Romeijn

Nieuws van het Noordbrabants Museum

Presentatie 'De Gruyter'

In het Noordbrabants Museum heeft een grootschalige herinrichting plaatsgevonden in het kader van het project *Verhalen over Brabant* (De Culturele Biografie). Het betreft hier een door de provincie Noord-Brabant ondersteund samenwerkingsproject van het Noordbrabants Museum, het Nederlands Textielmuseum in Tilburg en het Museum voor Religieuze Kunst in Uden. De drie musea hebben presentaties gemaakt over de stedelijke geschiedenis, kunst, de werkende mens en religie. In het kader van de 'werkende mens' en de 'stedelijke geschiedenis' zijn presentaties gereed gekomen over

het Brabantse bedrijfsleven, waaronder *Philips*, *Etna* en *De Gruyter*. Aan het begin van de twintigste eeuw groeide het Bossche kruideniersbedrijf uit tot een landelijke onderneming. De verkoop van eigen kwaliteitsproducten in eigen winkels, vooral gericht op de bovenlaag van de bevolking, was erg succesvol. *De Gruyter* groeide uit tot een kruideniersimperium van ruim 550 winkels en bijna 7500 werknemers. In de jaren zestig ging het snel bergafwaarts. De overgang van luxe kruidenierszaak naar standaard supermarkt ging gepaard met grote problemen. In 1977 sloot de laatste *De Gruyter* winkel zijn deuren. De nieuwe *De Gruyter* presentatie vormt een ingenieuze samenvatting van de succesvolle expositie over *De Gruyter* die in 2000 en 2001 ruim 107.000 bezoekers trok. Aan de hand van fraaie tegeltafels, bedrijfsfilms, bijzondere

foto's, authentieke voorwerpen, delen van winkelinterieurs, de populaire *Snoepjes van de Week* én gedigitaliseerde audiovisuele programma's, wordt de sfeer van wel- eer treffend opgeroepen. In nauwe samenwerking met *Philips Company Archives*, de *Stichting tot behoud van historische Philips producten* en het *Philips Museum* in Eindhoven heeft het museum ook een presentatie over elektronica- gigant *Philips* samengesteld. Behalve gloeilampen worden ook historische radio's, televisies, scheerappa- raten en bedrijfsfilms, waaronder een uniek exemplaar van Joris Ivens, geëxposeerd. Daarnaast wordt dankzij bruik- len uit *Museum Kempenland* uit Eindhoven, het *Breda's Museum* en het *Nederlands Leder en Schoenen Museum* te Waalwijk aandacht geschonken aan respectievelijk de sigarennijverheid, de fornuizen van *Etna* en de leer- en schoenen- nijverheid in de Langstraat.

Tentoonstelling *Fata Morgana*

De verbeelding van het Oosten: Nederlandse Oriëntalist 1830-1930

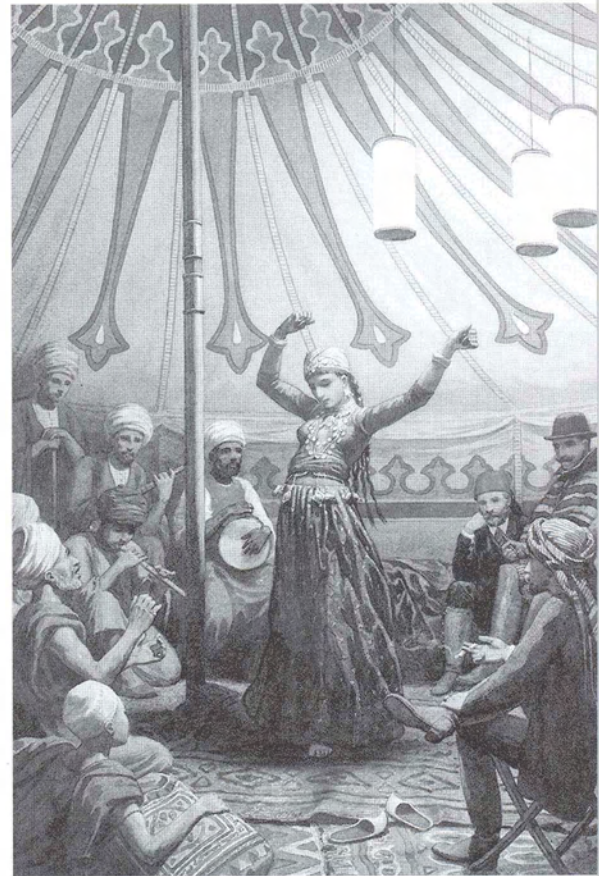
Het *Oriëntalisme* is een Europese stroming uit de negentiende eeuw die zich richt op oosterse culturen. Het *Oriëntalisme* heeft zijn sporen nagelaten in kunstwerken, ge- bruiksvoorwerpen, woninginrich- ting, literatuur en architectuur. In het voetspoor van met name Franse schrijvers en kunstenaars zochten tussen 1830 en 1930 ook Nederlandse kunstenaars inspira- tie in Arabische culturen. Zij wakkerden vervolgens in eigen land de 'Oosterse' belangstelling verder aan. Tientallen schilders, zoals Willem de Famars Testas, Marius Bauer, Philippe Zilcken en

Kees van Dongen reisden naar deze streken. Oosterse reisversla- gen, romans en dichtbundels van bijvoorbeeld Jacobus van Looy en Louis Couperus werden volop gelezen. Nederlandse interieurs werden opgevrolijkt met oosterse tapijten, divans, moskeelampen en soms zelfs complete badkamers of salons in oosterse stijl en in het straatbeeld verzezen 'Moorse' theaters en synagogen. Met het echte Oosten had het *Oriëntalisme* maar zijdelings te maken. Voor veel Europeanen was het Oosten een spiegelbeeld van het Westen. Soms was dat een negatief tegenbeeld, zoals in het geval van christelijke auteurs die het Heilige Land bezochten en een treurig beeld schetsten van de Oosterse samenleving om de zen- ding in een gunstiger daglicht te stellen, of politici en militairen die fel uithaalden naar het 'statische' karakter van de oosterse samen- leving om het westerse imperialis- me te legitimeren.

In artistieke kringen was dat echter vaak een 'positief' tegenbeeld: kunstenaars zochten een alterna- tieve wereld om de beperkingen en beklemmingen van de westerse maatschappij te ontvluchten. Een geïdealiseerd Oosten werd zo een instrument om kritiek te leveren op de eigen cultuur.

Fata Morgana is opgebouwd rond thema's die centraal stonden in de artistieke verbeelding van het Oos- ten: het sprookjesachtige Oosten van de 1001 Nacht; het sensuele Oosten van odaliskken en buikdan- seressen; het bijbelse Oosten dat sinds de aartsvaders nauwelijks veranderd zou zijn én het onbe- dorven Oosten waar de kapitalis- tische maatschappij nog niet was doorgedrongen.

In het laatste deel van de expositie staat de hedendaagse beleving van het Oosten centraal. Een vergelij-

Willem de Famars Testas, *Eene Egyptische danseres*, 1863. Aquarel, 32,5 x 26 cm. (Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet, Amsterdam)

king van oudere en hedendaagse beelden laat zien in hoeverre wij nog steeds dezelfde gemeenplaat- sen hanteren: fantasieën over haremavonturen, reizen naar het land van Abraham, het Marakech van hippies in de jaren zestig, buikdanseressen op personeels- feestjes, oosterse sprookjespalei- zen op de Efteling en de fanatieke terroristen in speelfilms.

De tentoonstelling loopt van 25 sep- tember 2004 t/m 9 januari 2005. Zie voor meer informatie www.noordbrabantsmuseum.nl

P. H. J.